

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมา

ชุมชนบนพื้นที่สูงของประเทศไทยกระจายตัวอยู่ในพื้นที่ 20 จังหวัดซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในภาคเหนือและภาคตะวันตก มีประชากรรวมประมาณ 1.4 ล้านคน ในปี พ.ศ.2550-2551 มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (2552) ได้สำรวจเชิงลึกด้านประชากรศาสตร์ และภูมิสังคมของชุมชนบนพื้นที่สูงในจังหวัดที่มีประชากรชาวเขาอาศัยหนาแน่น ได้แก่ เชียงใหม่ เชียงราย แม่ฮ่องสอน พะเยา และลำพูน พบว่าชนเผ่าที่มีมากที่สุดคือกะเหรี่ยง (42.70%) รองลงมาคือ มูเซอ (11.70%) คนพื้นเมือง (10.10%) ม้ง อาข่า และเผ่าอื่นๆ คราวเรือนเกษตรกรในพื้นที่โครงการขยายผลโครงการหลวง มีรายได้รวมเฉลี่ยในปี พ.ศ.2551/2552 เท่ากับ 109,377 บาทต่อครัวเรือน ที่ยังต่ำกว่าค่าเฉลี่ยรายได้ของครัวเรือนเกษตรกรทั้งประเทศคือ 219,912 บาทต่อครัวเรือน และในภาคเหนือคือ 140,685 บาทต่อครัวเรือน ทำให้ภาพรวมของเกษตรกรชาวเขา ยังมีความยากจน โดยมีสาเหตุมาจากขาดพื้นที่ทำกินหรือที่ดินทำกินมีความเสื่อมโทรม และมีการศึกษาน้อยทำให้ศักยภาพการแข่งขันในการผลิตสินค้าเกษตรและการตลาดต่ำ

สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (สวพส.) ได้ดำเนินการส่งเสริมอาชีพในพื้นที่โครงการขยายผลโครงการหลวง ซึ่งเน้นที่การส่งเสริมอาชีพทั้งในและนอกภาคการเกษตร โดยประยุกต์ใช้องค์ความรู้โครงการหลวงด้านการเพาะปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ และหัตถกรรม มาประยุกต์ใช้ให้สอดคล้องกับภูมิสังคม รวมทั้งพัฒนาต่อยอดระบบฐานเกษตรเดิมและภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างความมั่นคงด้านอาหาร การสร้างมูลค่าเพิ่มจากฐานความรู้และนวัตกรรมในการผลิตพืช การเลี้ยงสัตว์ และผลิตภัณฑ์จากงานหัตถกรรม พร้อมทั้งส่งเสริมการฟื้นฟู อนุรักษ์ การใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติและหลากหลายทางชีวภาพ และการพัฒนาสังคมแห่งการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพคนให้รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงโดยกระบวนการมีส่วนร่วม เพื่อมุ่งหวังให้คุณภาพชีวิตของชุมชนและสิ่งแวดล้อมบนพื้นที่สูงได้รับการพัฒนาอย่างสมดุล

การพัฒนาพื้นที่สูงจะบรรลุผลสัมฤทธิ์ได้ต้องเกิดจากทุนหลายด้าน ได้แก่ เศรษฐกิจ ทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรมนุษย์ และกระบวนการทางสังคม ที่หมายถึงรูปแบบการปฏิสัมพันธ์ของคนในชุมชนทั้งในทางที่สนับสนุนซึ่งกันและกันอันนำมาซึ่งการร่วมมือกันในรูปแบบต่างๆ หรือขัดแย้งกันอันส่งผลต่อการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชน องค์กรชุมชนหรือสถาบันชุมชนเป็นกลไกด้านสถาบันที่ส่งเสริมการรวมพลังของคนในชุมชนเพื่อจัดการตนเองโดยมีทั้งที่เป็นแบบไม่ทางการหรือการจดทะเบียนเป็นนิติบุคคล องค์กรชุมชนหรือสถาบันชุมชนจัดตั้งขึ้นโดยมีเป้าหมายเพื่อสนับสนุนการพัฒนาชุมชนในหลายด้าน ได้แก่ การรวมกลุ่มการผลิตสินค้าในรูปแบบของวิสาหกิจชุมชน เครือข่ายหมู่บ้านเพื่อพิทักษ์สิ่งแวดล้อม อาสาสมัครสาธารณสุข และเครือข่ายลุ่มน้ำ เป็นต้น

การจัดตั้งหรือจดทะเบียนขององค์กรชุมชนสามารถดำเนินการได้ไม่ยากนัก แต่การขับเคลื่อนขององค์กรชุมชนให้สามารถบริหารจัดการตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพเป็นเรื่องที่ท้าทาย เนื่องจากเป็นกระบวนการพัฒนาทั้งโครงสร้างองค์กรชุมชนและกระบวนการเรียนรู้ทางสังคมของสมาชิกองค์กรชุมชนในการตระหนักรู้และเข้าใจในบทบาทขององค์กรชุมชน การศึกษารูปแบบขององค์กรชุมชนที่มีอยู่ในปัจจุบัน ปัจจัยและเงื่อนไขความสำเร็จ และประเด็นกฎหมายที่เกี่ยวข้อง จึงเป็นความจำเป็นพื้นฐานเพื่อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาองค์กรชุมชนในพื้นที่ขยายผลโครงการหลวงได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 2.1 เพื่อศึกษารูปแบบองค์กรชุมชนและสถาบันชุมชนในภาคการพัฒนาชนบท
- 2.2 เพื่อศึกษาเชิงปฏิบัติการกระบวนการพัฒนาองค์กรชุมชนในพื้นที่โครงการขยายผลโครงการหลวงนาร่อง

3. ขอบเขตการศึกษา

- 3.1 รูปแบบองค์กรชุมชนทางการและไม่เป็นทางการที่มีความเข้มแข็งในภาคชนบท
- 3.2 ประเภทและองค์ประกอบขององค์กรชุมชนที่มีความเข้มแข็ง
- 3.3 ประเภทกฎหมายที่รับรองการจัดตั้งและดำเนินกิจกรรมขององค์กรชุมชน
- 3.4 ศักยภาพของชุมชนในพื้นที่ขยายผลโครงการหลวงนาร่องในการจัดตั้งองค์กรชุมชน
- 3.5 กระบวนการพัฒนาองค์กรชุมชนในพื้นที่โครงการขยายผลโครงการหลวง

